

MAGYARORSZÁG RÉSZVÉTELE A SZOVJETUNIÓ ELLENI HADJÁRATBAN

A MAGYAR KIRÁLYI I. GYORSHADTEST 1941. AUGUSZTUS 24.–OKTÓBER 27. KÖZÖTT HARCAI

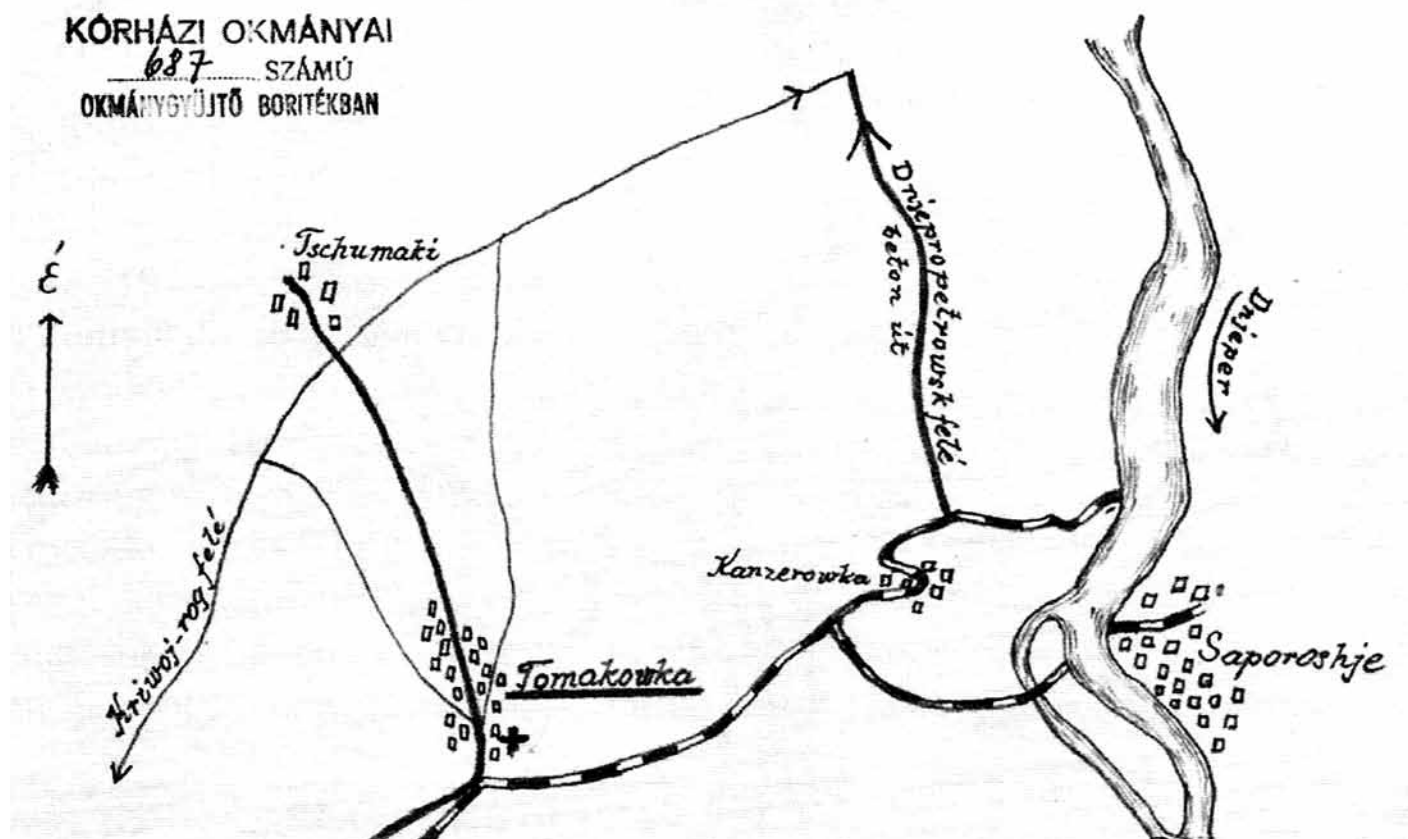
A nyikolajevi csata után az I. Gyorshadtest tartalékba került Krivoj Rog körzetében augusztus 24-ig. Miklós Béla vezérőrnagy ezt az időt „technikai” pihenésre szánta – az alakulatok és a lóállomány pihentetésére, valamint a sérült technikai eszközök, gépkocsik stb. karbantartására és javítására. Dnyepropetrovszk elfoglalása után a Dél Hadseregcsoport vezetése kedvezőnek ítélte meg a helyzetet, miszerint a szovjet Délnyugati és Déli Front hadseregeinek főereit „átkaroló” hadművelettel „elvágnák” egymástól. Ezen terv részét képezte az I. Gyorshadtest új feladata, a Dnyeperszakasz biztosítása kb. 200 km szélességben Nikopolig, amely Dnyepropetrovszk városától délre esett.¹

A biztosításra kijelölt folyamszakasz legveszélyesebb pontjának bizonyult a zaporozsjei sziget. A sziget védelme augusztus végétől a 2. gk. dandárra hárult, amely egy 54 km-es szakaszt szállt meg. Tőlük jobbra az 1. gk. dandár helyezkedett el, feladata egy 100 km-es szakasz biztosítása

volt. A bal oldalra eső rész, egy 45 km-es szakasz biztosítása, az Anka Győző vezérőrnagy parancsnoksága alatt álló egységek (2. gk., 2. hk., 2. kerékpáros és egy közepes tarackokkal felszerelt tüzérsztyál) feladata lett. Az 1. lovasdandár lóval ellátott két huszársztyála tartalékba került, a többi erőit elosztották a két gk. dandár között. A szovjet alakulatok szünet nélküli támadásokkal eszközölték a Dnyeperen történő átkelést. A helyzet azonban súlyossá vált, különösen a zaporozsjei szigeten és Nikopolnál. A legnagyobb erejű szovjet támadás szeptember 5-én történt több zászlóaljnyi erővel. A zaporozsjei szigetet védő két magyar zlj. a túlerő miatt kénytelen volt meghátrálni és kiüríteni a szigetet. A 2. gk. dandár parancsnoksága Benda Antal ezredest, a védőkörletek parancsnokát, hátrázottabb fellépésre utasította. Segítségére küldték a 14. kerékpáros zlj.-at, hogy kíséreljék meg a sziget visszafoglalását. Az akció eredménytelen maradt, Benda ezredest idegösszeroppanással a vonalak mögé,

hátra kellett szállítani. A rangidős helyettes törzstiszt erre betegét jelentett, az ezt követően kijelölt zászlóaljparancsnok nem vállalta a feladatot, döntését azzal indokolta, miszerint alakulataik kimerültek és a támadásra képtelenek. Miklós Béla hadtestparancsnok a kialakult helyzetre hivatkozva Kleist tábornokhoz fordult segítségért: „Csökkentsék a magyar alakulatok védelmi sávját vagy erősítse meg a német fél az I. Gyorshadtest alakulatait”. A német 16. páncélos hadosztály átvette az 1. gk. dandár védőkörletét, a dandár a zaporozsjei sziget térségében helyezkedett el, az innen áthelyezett 2. gk. dandárt egy északabbra eső térséghez irányították. Az Anka-csoportot kb. 1,5 zászlóaljnyi ló nélkül maradt huszáralakulattal erősítették meg. Ezekkel az átszervezésekkel az I. Gyorshadtest védősávjá mintegy a felére csökkent.

A szovjet alakulatok „harci kedve” azonban változatlan maradt, szívósan harcoltak a dnyepropetrovszki német hídfő felszámolásáért, továbbá a Zaporozsje környéki har-

Schvatcz Miksa honvéd sírhelyvázlata Tomakovkában

Werth Henrik

Vitéz Szombathelyi Ferenc

cok is egyre hevesebbé váltak. Szeptember 13-tól azonban újabb 200 km-es szakasszal nőtt az I. Gyorshadtest védősávja, mivel az ismételt átszervezéseknek köszönhetően a térségből kivonták a 16. német páncélos hadosztályt. Az 1. lovasdandár maradék két huszárosztályát is kénytelenek voltak alkalmazni a biztosító-védekező feladatok ellátására. Súlyossá váltak a veszteségek, az egységek kimerülése kezdett megmutatkozni. A 2. gk. dandár harcoló alakulatainak csaknem az 50%-a megsemmisült! A technikai eszközök, gépkocsik állapota katasztrofálissá vált, továbbá összességében az I. Gyorshadtest harckocsijainak több mint kétharmada szintén harcképtelenné vált! A magyar hadtestre „nehezedeő nyomás” szeptember közepe után kezdett enyhülni, a német 1. és 2. páncélos-csoport a szovjet Délnyugati Front alakulatait sikeresen bekerítette, a hadművelet fontosságát mi sem

bizonyítja jobban, mint hogy a szovjet hadsereg Kijev feladására kényszerült és szeptember 18-án kiürítették a várost.¹

A német sikerek ugyan lassan, de fokozatosan tehermentesítették a magyar hadtest Dnyeper menti védelmi körzetét. Szeptember 27-én az 1. gk. dandár „védőkörzetének” egy részét átvette a 4. német örezred. Szeptember 28-án német vezérkari utasításra megkezdődött az 1. lovasdandár egységeinek kivonása a hadszíntérről és Znamenjka körzetében való elhelyezésükre került sor, ahonnan október 5-10. között vasúti szállítással kezdetét vette hadszíntéri felváltásuk. Feladatukat a II. és VII. kerékpáros zlj. vette át.

A kijevi csata befejezése után (1941. szeptember 26.) az 1. páncélos-csoport Dnyepropetrovszkból előretörve fokozatosan semlegesítette a Dnyeper menti szovjet védelmet. Október 5-én az I. Gyorshad-

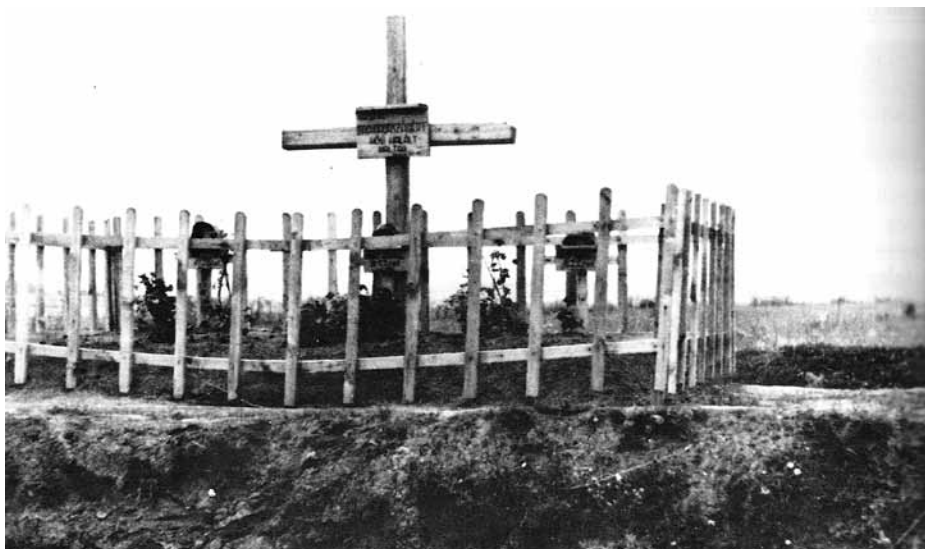
test a viszonylag gyenge szovjet ellenállást leküzdve ismét megszállta a zaporozsjei szigetet és visszakerült a 17. hadsereg alárendeltségébe, továbbá néhány nap „technikai pihenőt” kaptak. Október 11-én *Stülpnagel* tábornok az I. Gyorshadtestet a Schwedler-csoport (IV. német hadtest) alárendeltségébe rendelte azzal a feladattal, hogy Dnyepropetrovszki-Izjum irányába előretörve keljen át a Donyec folyón és Kupjanszki körzete felé indítson támadást. Kupjanszknál volt meghatározva a Harkov bekerítése után délnek induló német 6. hadsereggel való találkozás.

VÁLTOZÁSOK A HONVÉD VEZÉRKAR ÉLÉN

Werth Henrik vezérezredes, a korábbi német villámháborús tervekre és eredményekre hivatkozva, a Szovjetunió elleni hadjáratban aktívabb magyar részvételt sürgetett, míg a kormány és Horthy kormányzó a jelképes erők jelenlétét látták szükségszerűnek. Mindemellert az egyre keményebb szovjet ellenállás és a német döntő győzelmek elmaradása a magyar katonai vezetők többségét arra a megállapításra juttatta, hogy elhúzódó háborúra kell számítani, valamint a német villámháborús harcmodor a keleti hadszíntéren már nem kivitelezhető. A felső vezetés a legfontosabb feladatnak a magyar haderő mindazon erejének való megőrzését tartotta szükségszerűnek, amellyel egy esetleges békekötés során domináns féllé válhat Magyarország.

A magyar alakulatok keleti hadszíntérről való kivonását indokoltta tették Románia dél-erdélyi erőösszevonásai és az I. Gyorshadtest leromlott technikai állapota is.

Az „erőmegőrző” gondolat egyik legfőbb képviselője Szombathelyi Ferenc altábornagy volt. Szombathelyi már augusztusban arra a következtetésre jutott, hogy a Szovjetunió ellen hosszan elhúzódó háborúra kell számítani, amely még teljes német győzelem esetén is veszélyezteti a magyar uralkodó osztályok külön érdekeit: „Százszázalékos német győzelem százszázalékos német megoldást jelent” – állapította meg. – „Hol marad a magyar megoldás akkor, ha minden erőnket ennek a 100 százalékos győzelemnek a kivívására bedobjuk és feláldozzuk? Ezért mindent egybevetve azt hiszem, hogy várunk kell. Ne siessünk. Ne akarjunk németebbek lenni a németeknél. Tartsuk szárazon a puskaort és gondoljuk meg, hogy mi nem

Sírkert Kurilovce-Murovany-Usica között 1941 augusztusában

nagyhatalom vagyunk, és ne nagy hatalmi fejjel gondolkozunk. Nem helyezkedhetünk mi magyarok a németekkel azonos álláspontra. A háború hosszú háború lesz, erre és nem a villámháborúra kell berendezkednünk. A nagy hatalmi politikát és hadászatot át kell engedni a nagyhatalmaknak, nekünk a fal mellett kell járnunk.” 1941. szeptember 6-án Horthy kormányzó őt nevezte ki a Honvéd Vezérkar Főnökévé, miután Werth-et leváltotta. 1941. szeptember 7-10. között Hitler főhadiszállásán folytatott tárgyalások során Horthy, Bárdossy és Szombathelyi megegyeztek az I. Gyorshadtest mielőbbi hazahozatalában, azonban a magyar katonai részvétel jelképes korlátozását nem sikerült a küldöttségnek elérnie. A későbbiekben „biztosító feladatok ellátására” 4 békeállományú dandárt kellett a megszállt ukrajnai területekre szállítani a német hadsereg alárendeltségébe.

A MAGYAR MEGSZÁLLÓ ERŐK UKRAJNAI HADMŰVELETEI

Az augusztus 15-től a Dél Hadseregcsoporthoz (Heeresgruppe Süd) alárendeltségébe tartozó Kárpát-csoport törzsszállását Kolomeán, szeptember 13-tól Vinyicán

rendezték be. A parancsnokságot Szombathelyi, miután kinevezték a Honvéd Vezérkar Főnökévé, Farkas Ferenc vezérőrnagynak adta át.² Vinyicán a német Korück Ukraine (Kommandant des rückwärtigen Armeegebietes = a Hadsereg mögöttes hadműveleti területének parancsnoka) alárendeltségében az október 1-jén kinevezett új parancsnok, Olgay Károly vezérőrnagy, a megszálló alakulatok irányítására megalakította a Magyar Megszálló Csoport Parancsnokságot. Rabe von Pappenheim budapesti német katonai attasé Greiffenberg vezérőrnagynak 1941. szeptember 20-án írt levelében a következő javaslatot tette: „A német katona harcra és csatában, de nem csendőrnagy. Ilyen « pacifikáló feladatokra » a magyarok sokkal alkalmasabbak. (...) Horvátország jó példa arra, hogy sem a horvátok, akik mindenkit kivégeznek, sem az olaszok, akik csak félnek, nem alkalmasak a rendteremtésre. Talán nem hallják szívesen, de az a véleményem, hogy a Balkán egyetlen jó katonája a magyar. Legelső sorban azért, mert tisztikara kiváló.”³ A megszálló feladatok ellátásához 1941. október elején a 121. és a 124. gyalogdandárt vezényelték ki a Dnyepertől nyugatra fekvő területekre, őket követte a 105. és 108. gyalogdandár október-november fordulóján.

ÁTSZERVEZÉSEK A MAGYAR HADTESTNÉL

Az I. Gyorshadtest élén haladó 1. gk. dandár zavartalanul haladt 1941. október közepén Novomoszkovszk irányába. A városnál azonban véget ért a „műút”, az alakulatoknak ismét az október 10-i esőzések okozta, felázott terepen kellett az előrenyomulást tovább folytatniuk. A hadtest-törzs 70 gépkocsijából mindössze 5-nek sikerült a megadott időpontra az új harcálláspontra, Golubovkára érnie. Miklós Béla vezérőrnagy a technikai eszközök lemaradása végett két „lépcsőben” határozta meg a későbbi hadműveleteket. Mindkét gépkocsizó dandár gk. zászlóaljából kivont 1-1 századot, ezek terepjáró gépkocsijait és nehézfegyvereit elosztotta a többi század között. Az így kétszázadnyi állományra csökkent, de viszonylag „jól felfegyverzett” zászlóaljak alkották az „első lépcsőt”. A „második lépcsőbe” kerültek a két dandárból kivont századok, mintegy 4000 fő, valamint 700 gépkocsi (többségük nem terepjáró), az összes kerékpáros zászlóalj, a közepes tüzérsztyályok, továbbá a műszaki alegységek egy része.

Az átszervezett alakulatok „első lépcsőbe” tartozó alegységei október 16-án kezd-

A MAGYAR KIRÁLYI I. GYORSHADTEST MAGYAR ARANY VITÉZSÉGI ÉREMMEL KITÜNTETETT KATONÁI A HADTEST SZEPTEMBERI ÉS OKTÓBERI HARCAIBAN

Az I. Gyorshadtest 1941. szeptemberi és októberi harcaiban 4 katonánk is kiérdemelte helytállásáért és bátorságáért a Magyar Arany Vitézségi Érmeket.

1. VITÉZ HONTI ISTVÁN őrmester, 1912., Drégelypalánk – 2005. 06. 03., Balassagyarmat (12.-ként részesült a kitüntetésben)

A Honti őrmester vezetése alatt álló páncéltörőágyús szakasz 1941. szeptember 6-án, a Dnyeper térségében, Nowo-Komenkánál, a szovjet ellenséggel szemben tanúsított bátor helytállást úgy, hogy időközben harcok erejű támogatást kapott egységét rohamra vezette. Az ellenségnek jelentős veszteséget okoztak ezzel, továbbá számos hadifoglyot sikerült ejteniük a magyar katonáknak. Honti őrmester a későbbiekben még két alkalommal vezetett hasonló jellegű akciót, utolsó sikeres bevetésükön az őrmester maga is súlyosan megsebesült. Vitéz Honti István őrmester kitüntetései: Magyar Arany Vitézségi Érem, Magyar

Bronz Vitézségi Érem (kétszeri adományozás) Tűzkereszt sebesülési pánttal, Felvidéki, Erdélyi és Délvidéki Emlékérem.⁴

2. VITÉZ MADARASI GÁBOR hadapród őrmester, 1916., Hajdúböszörmény – 1986., Budapest (Madarasi őrm. 13.-ként részesült a Magyar Arany Vitézségi Emlék Éremben)

1939-ben vonult be a jászberényi 5. gépvontatású tüzérsztyályba. Részt vett az erdélyi és a délvidéki bevonulásokban. Az utóbbi során bal vállán gránátzilánktól megsebesült. Madarasit mint ütegfelderítő járőrparancsnokot 1941. szeptember 3-án Nikopol–Dowgylewka település körzetébe osztották be. Feladata az lett, hogy egységével foglaljon el a Dnyeper partján egy figyelőállást. A kisebb létszámú szovjet egységek Dnyeperen való átkelését több alkalommal sikeresen megakadályozták. Madarasi őrmester négy katonájával több órán keresztül tartotta a védelmi vonalakat. A küzdelem

során egy szakaszt megsemmisített, egy századot „szétugrasztott”, továbbá 70 foglyot és harci eszközöket zsákmányoltak. 1943-44-ben ismét a civil életben dolgozott, közben tartalékos hadnaggyá léptették elő. 1939-es katonai állományba vétele előtt lapszerkesztőként és a Vitézi Rend Zrínyi csoportjainak főtítkáraként dolgozott, 1943-ban a Hegesztőipar c. újság kiadója és szerkesztője lett, valamint az ungvári szeszgyár igazgatójaként is tevékenykedett néhány hónapon keresztül. 1945. szeptember 1-jén „igazolva” az akkori államhatalom, századosi, majd őrnagyi rendfokozattal a H.M. titkárságán dolgozott. Az ÁVH később koholt vádak alapján letartóztatta és 2 év börtönre ítélték. Később rehabilitálták, de katonai rendfokozatát nem kapta vissza. Hasonló munka jutott neki is, mint egykori katonatársainak: építkezéseken, valamint a budapesti metró építéseinél segéd munkásként kapott állást.

Míg Madarasi őrmester a Magyar Arany Vitézségi Éremre méltó harci cse-

ték meg az előrenyomulást. Az 1. gk. dandár meghatározott feladata a Pleszovaja patakon, Szakulnaja településnél átkelve, a 257. és a 9. német gyalogos hadosztályhoz csatlakozva indítson támadást Izjum városa ellen és kísérelje meg a donyeci hídfő elfoglalását.

Az 1. gk. dandár, a harmadik napja folytatott harcokban, október 21-én foglalta el Mecsbelovka települést. Az őszi esőzések, mint a hadműveletek során annyiszor, most is nehezítették a továbbhaladást, – a dandár járművei és harckocsijai zömét hátrahagyva igyekezett az előrenyomulást könnyíteni. Október 28-án érték el a Donyec kanyarulatát Velikaja–Kamisevka térségben.

A 2. gk. dandárnak *Bisza Ferenc* ezredes vezetése alatt (*Vörös János* vezérőrnagyot időközben a hadműveleti csoport főnökévé nevezték ki) Barvenkovón keresztül, Izjum–Bogorodicsnoje térségénél kellett elérnie a Donyec folyót. Október 30-án a 2. gk. dandár is a térségbe ért. Közben a szovjet csapatok a folyó túlsó partján lévő izjumi-hidakat megsemmisítették és a védelemre igyekeztek berendezkedni. A két gk. dandár újabb feladata Izjum térségének északról és délről való biztosítása lett.

Az I. Gyorshadtest hadra fogható egységeinek állapota ekkorra már elérte a

katasztrófális szintet. Nem az embervesztés okozta ezen állapotokat, hanem a technikai eszközök, gépkocsik, harckocsik stb. hiánya miatt a magyar hadtest harcértéke mindössze három és fél zászlóaljat, két-három könnyű tarackos és egy-két légvédelmi üteget tett ki harckocsik és páncélgépkocsik nélkül, mivel a németek a felszerelésre tett ígéretüket nem teljesítették.

Miklós Béla vezérőrnagy hadtestparancsnok 1941. október 27-én – a hadműveletek további teendőinek megbeszélése végett – hazautazott Budapestre. Jelentése után a magyar vezérkar és a német főparancsnokság megállapodott az I. Gyorshadtest alakulatainak felváltásában és hazaszállításában...

Berta Csaba

(Folytatjuk)

FELHASZNÁLT IRODALOM:

- 1 Dombrády Lóránd–Tóth Sándor: A Magyar Királyi Honvédség 1919-1945, Bp., Zrínyi, 1987. (209-213. old.)
- 2 Dr. Ravasz István: Magyarország és a Magyar Királyi Honvédség a XX. században 1914-1945, Debrecen, Püedlo Kiadó. (104. old.)
- 3 Rubicon, 2000/9. (32. old.)
- 4 Magyar Arany Vitézségi Éremmel kitüntetettek (MAVÉ) névsora 1939-1945.

lekedetét 1941. szeptember 3-án hajtotta végre és 13.-ként lett kitüntetve, addig Honti őrmester 1941. szeptember 6-án, tehát három nappal később vitte véghez a katonai cselekményt, mely alapján ő később, de adataink alapján korábban, 12.-ként lett a MAVÉ birtokosa. Minden bizonnyal ez azzal magyarázható, hogy a háború során való információáramlás gyorsaságát és pontosságát befolyásolták a harci cselekmények.

3. VITÉZ T. SZÜCS SÁNDOR szakaszvezető, 1917. 04. 17., Komádi – 1987. 07. 17. (14.-ként részesült a MAVÉ-ben)

Nevelőapja az I. világháború után Magyarországon maradt orosz hadifogoly, *Nevzorov Simon Nikitov*, aki a Bihar megyei Komádiban települt le. Szücs szakaszvezető az orosz nyelvet tőle tanulta meg, amelynek a későbbiek folyamán a keleti hadszíntéren hasznát vette. A katona az I. Gyorshadtest előrenyomulása során, 1941 októberében, a Dnyeper túlsó partján felderítést végzett egységével. Szücs egy raj élén átkelt a folyón és mintegy 7 km-t tett meg az el-

lenség mögé kerülve. Orosztudását felhasználva megtévesztette a szovjet katonákat, továbbá fontos adatokat gyűjtött háromnapos otléte során, majd veszteség nélkül tért vissza alakulatához. Hírszerzői tevékenységét figyelembe véve, mivel fontos információkat sikerült szereznie, felettesei javaslatára kapta meg a MAVÉ-t.

VITÉZ SERES LÁSZLÓ tizedes, 1914. 12. 10., Kispest – 1941. 10. 22., Orel (Szovjetunió) (15.-ként részesült a MAVÉ-ben)

1941 októberében Seres tizedes, mint az I. felderítő zlj. katonája, harmadmagával felderítő-járőri feladatot látott el. Sikerült az ellenséges szovjet védőkörzetet méterekre megközelíteniük. Bajtársaival egy gyors rohamnak köszönhetően elfoglalták az ellenséges állást. A fontosnak minősített állásrészt harmadmagával az utolsó tőlényig tartotta, azonban a kis létszámú raj az ellenséges túlerővel szemben tehetetlennek bizonyult és a katonai vállalkozás során a raj minden tagja hősi halált halt.⁴

